

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.9

DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.06.05>

Ковтун Анастасія Володимирівна,
студентка юридичного факультету
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID 0000-0002-6214-8946
kovtunanastasia@gmail.com

**ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ****Анотація**

На сучасному етапі розвитку України важливим є врахування базисних ідей та принципів, на яких повинна ґрунтуватися діяльність у сфері права згідно з міжнародними стандартами. Особливо це стосується розвитку та вдосконалення адміністративного права, зокрема сфери публічного адміністрування. У статті досліджуються принципи належного урядування та проблеми їх практичного застосування в адміністративному праві України.

Метою статті є дослідження принципів належного урядування в історичному контексті, здійснення аналізу основних принципів належного урядування та їх характерних ознак, визначення переваг і недоліків застосування цих принципів в адміністративному праві України.

Наукова новизна полягає у здійсненні системного аналізу адміністративної правореалізаційної практики застосування основних принципів належного урядування. Наводяться варіанти ефективної реалізації таких принципів у правовій дійсності та способи ліквідації недоліків і заповнення прогалін.

Висновки. Принципи належного урядування повинні запроваджуватися системно. Це означає, що лише їх спільна дія може призвести до покращення та підвищення рівня діяльності публічної адміністрації. Реалізація принципів належного урядування була б доречною на чотирьох основних рівнях: теоретичному, нормативно-правовому, інформаційному та «правоусвідомченому». По-перше, наукова доктрина є важливою в тому плані, що хоча її складають суб'єктивні думки науковців та правників-практиків, проте це дає змогу найбільш якісно систематизувати знання у сфері публічного адміністрування, зокрема щодо можливих варіантів застосування керівних принципів. По-друге, нормативно-правовий рівень зумовлюється необхідністю законодавчого закріплення принципів належного урядування, що дисциплінуватиме суб'єктів публічної влади від порушень встановленими санкціями. По-третє, існує потреба інформування суб'єктів публічної влади, особливо державних службовців, про впровадження принципів належного урядування, розкриття їхньої сутності, механізму їх застосування у практичній діяльності. По-четверте, важливим фактором, що сприятиме вирішенню проблем у сфері публічного адміністрування, є правосвідомість. Суть полягає в суб'єктивному розумінні таких принципів та відношенні до них кожного з нас, а не лише суб'єктів публічної влади. І дуже важливо, щоб таке розуміння повністю співпадало із початково закладеною метою та цілями принципів належного урядування.

Ключові слова: суб'єкти адміністративного права, правореалізація, концепції публічного управління, принципи належного урядування.

Kovtun Anastasiia V.,
law faculty student of Taras Shevchenko
National University of Kyiv
ORCID 0000-0002-6214-8946
kovtunanastasia@gmail.com

PROBLEMS OF APPLYING THE GOOD GOVERNANCE PRINCIPLES IN THE ADMINISTRATIVE LAW OF UKRAINE

Abstract

At the present stage of development of Ukraine, it is important to take into account the basic ideas and principles on which the activity in the field of law in accordance with international standards should be based. This is especially true for the development and improvement of administrative law, where public administration is concerned. The article examines the principles of good governance and the problems of their application in practice in the field of administrative law of Ukraine.

The purpose of the article is to study the principles of good governance in the historical context, to analyze the basic principles of good governance and their characteristics, to identify the advantages and disadvantages of applying these principles in administrative law of Ukraine.

The scientific novelty is to carry out a systematic analysis of the administrative law-enforcement practice of applying the basic principles of good governance. The options for effective implementation of such principles in legal reality and ways to eliminate deficiencies and fill gaps are outlined.

Conclusions. Good governance principles should be systematically implemented. This means that only their joint action can lead to an improvement and increase of public administration activity. Implementation of the principles of good governance would be appropriate at four basic levels: theoretical, normative and legal, informational and «legal conscious». First, scientific doctrine is important in that although it is composed of subjective opinions of scientists and legal practitioners, it is possible to systematize the knowledge in the field of public administration in the best possible way, in particular as regards the possible application of the guidelines. Secondly, the normative and legal level is conditioned by the need of legislative fixing good governance principles, which will discipline public authorities from violations by imposed sanctions. Thirdly, there is a need to inform public authorities, especially civil servants, about the implementation of good governance principles, the disclosure of their essence, the mechanism of their application in practice. And fourth, legal consciousness is an important factor in helping to solve problems in the field of public administration. The essence lies in the subjective understanding of such principles and in relation to each of us, not just to public authorities. It is important that this understanding is fully consistent with the original purpose and objectives of good governance.

Key words: subjects of administrative law, law enforcement, concepts of public administration, principles of good governance.

Постановка проблеми. У сучасній Україні сфера публічного адміністрування містить достатню кількість недоліків та прогалин, що гальмує розвиток адміністративного права в цілому. Такі проблеми виникають як з боку публічної влади, так, власне, і з боку приватних осіб. Нехтування головними принципами належного врядування призводить до неякісного функціонування та діяльності публічної влади. Найбільшою проблемою є те, що більшість державних службовців навіть не знайомі з існуванням зазна-

чених принципів, отже про їх дотримання не йдеться взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити, що проблематику застосування в адміністративній практиці принципів належного урядування розглядають в наукових працях такі вітчизняні дослідники, як: О. Амосов, А. Хашиєва, Н. Гавкалова, В. Корженко, К. Козлов, Л. Новак-Калєєва та ін. Крім того, це питання в своїх роботах аналізують науковці інших країн: О. Кожемякіна, Д. Красильников, О. Сивинце-

ва, О. Троїцька. Однак, упровадження принципу належного врядування в практичну площину адміністративного права потребує детального та комплексного дослідження кожного із його структурних елементів та визначення взаємодії між ними.

Метою статті є дослідження принципів належного урядування в історичному контексті, здійснення аналізу основних принципів належного урядування та їх характерних ознак, визначення переваг і недоліків застосування цих принципів в адміністративному праві України.

Виклад основного матеріалу. Протягом багатьох років світова наука формулювала все нові й нові концепції публічного управління, які б задовольняли вимогам часу. Найбільш відомими та поширеними стали три з них: класична (бюрократична) модель управління (*Old Public Management*), новий публічний менеджмент (*New Public Management*) та належне («якісне») урядування (*Good Governance*). Ці три концепції після Другої світової війни поступово змінювали одна одну [1].

Засновником класичної (бюрократичної) концепції публічного управління став німецький науковець Макс Вебер. Свою концепцію він описав як «ідеальний тип раціональної форми правління, що завдяки принципу праводержавності відзначається високим рівнем прогнозованості для політики і для громадян» [2]. Теоретик розглядав управління в ракурсі правил і регуляторів діяльності, ієрархії посад, централізації рішень. На його думку, будь-яка система буде ефективно діяти лише тоді, коли кожен із її елементів функціонально відповідатиме меті та цілям цієї системи в цілому. Як наслідок, М. Вебер до загальних вимог державно-правової організації системи державного управління додав ще таку саму кількість вимог щодо державних службовців: 1. Усі службовці є вільними, і їх рішення вступити на державну службу зумовлюється вільним вибором, а не зовнішнім примусом, але з моменту прийняття рішення щодо вступу на державну службу і підписання контракту з державою вони вже мають діяти відповідно до певних, установлених у формі управлінських процедур, правил. 2. Усі службовці призначаються, а не обираються. 3. Усі службовці призначаються на основі їхніх професійних умінь.

4. Усі державні службовці отримують чітко визначену заробітну плату за виконувану ними роботу, а також мають гарантії щодо їх матеріального забезпечення після виходу на пенсію. 5. Для всіх державних службовців, незалежно від їхнього рівня, службова посада є єдиним чи, принаймні, основним видом діяльності, що дає змогу ефективно запобігати випадкам перетинання і конфлікту особистих інтересів службовців та державних інтересів. 6. У межах системи державного управління діють правила забезпечення службової кар'єри, в основу яких покладено професійні чесноти службовців, які дають змогу забезпечувати просування по службі найкращих з професійного погляду службовців. 7. Усі без винятку державні службовці є об'єктами внутрішнього контролю, за допомогою якого можна підтримувати належний рівень службової дисципліни [3]. Незважаючи на достатню раціональність такої концепції, вона зазнала значної критики серед науковців, які вказали на закритість адміністративно-бюрократичної системи, недоступність та нездатність громадськості впливати на діяльність державних установ.

На зміну класичній концепції управління М. Вебера прийшла нова – новий публічний менеджмент (*New Public Management*). На відміну від першої, в її основу було покладено інтерпретацію адміністративної діяльності крізь призму приватної економіки [2]. Д. Красильников, О. Сивинцева, та О. Троїцька вважають таку концепцію ефективною, оскільки вона пришвидшила запровадження нових ідей нового публічного менеджменту, зокрема сприяла позитивним змінам західної системи управління, трансформуванню «закостенілих» бюрократичних структур на більш дієві та чутливі до економічного розвитку та потреб суспільства. Проте і ця концепція не була досконалою. Другорядність вирішення соціальних потреб, що призводить до підвищення рівня соціальної нерівності й бідності, руйнування ролі держав та державних службовців в житті суспільства стали головними недоліками [4].

Неможливість попередніх концепцій забезпечити вимоги часу та суспільного розвитку сприяла виникненню нової теорії – належного урядування (*Good Governance*). На думку науковців, ця концепція не замінила попередні, а об'єднала їх із додаванням влас-

ної новизни. Для неї характерне використання політичної, економічної, адміністративної влади для управління державними ресурсами і справами. Вона включає механізми, процеси та структури, за допомогою яких органи влади, громадяни та соціальні групи координують свої інтереси, реалізують права та виконують обов'язки, а також виступають посередниками у вирішенні проблемних питань розвитку суспільства [1].

Варто підкреслити, що концепція належного урядування є не просто теорією та існує лише в межах наукової доктрини, – вона сформулировала важливі принципи – основні ідеї, засади, на яких базується діяльність виконавчої влади та її взаємозв'язок із суспільством в багатьох сучасних країнах. Як відзначає І. С. Терлецька, під принципом будь-якої правової діяльності слід розуміти основоположну ідею, яка виступає як загальнообов'язкова, незаперечна вимога і виконує функцію загально нормативного орієнтиру. Конкретний склад принципів правової діяльності визначається специфікою тієї чи іншої сфери такої діяльності [5, с. 23].

В Україні принципи належного урядування знаходяться на своєрідному етапі «застою», оскільки переважно не застосовуються на практиці, що є суттєвою проблемою та прогалиною в сфері адміністративного права.

Загалом принципи належного врядування є категорією, яка виникла у межах європейської теорії адміністративного права. Впровадження названих принципів у сферу публічного адміністрування було пов'язано з необхідністю закладення єдиних стандартів функціонування публічної влади, які б сприяли максимально повній реалізації прав, свобод та законних інтересів приватних осіб. Фактично можна сказати, що принципи належного врядування закладають процедурні засади забезпечення та реалізації принципу верховенства права. Поряд із цим, за допомогою принципів належного урядування досягаються й інші цілі, такі як: мінімізація корупції, врахування поглядів меншості під час прийняття адміністративних актів, залучення інституцій громадянського суспільства до реалізації публічного адміністрування [6].

Принципи належного урядування розвивалися та удосконалювалися одночасно з розвитком та удосконаленням форм та методів (інструментів) діяльності публічної адмі-

ністрації, орієнтованої на принцип верховенства права. З цього можна зробити висновок, що їхній перелік не є вичерпним, проте він включає в себе 5 основних позицій:

1. Принцип участі у прийнятті рішення. Здійснення публічного адміністрування повинне реалізовуватися у співпраці та тісному взаємозв'язку публічної адміністрації та приватних осіб. Необхідність цього впливає щонайменше із двох статей Конституції України, в яких зазначено, що: а) носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ (ст. 5), та б) громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами (ст. 38). Потреба в об'єднанні зусиль публічної адміністрації та приватних осіб під час реалізації публічного адміністрування пов'язана з тим, що лише через це поєднання можна досягти розробки таких юридичних актів та процедур їх реалізації, які максимальною мірою будуть відповідати очікуванням та потребам суспільства. У протилежному випадку рішення органів публічної влади будуть характеризуватися низьким рівнем виконання, а відповідно й ефективності [6].

Участь приватних осіб у прийнятті рішень може бути як прямою, наприклад через залучення їх до розробки проектів нормативних актів, так і опосередкованою – через представницькі органи.

2. Принцип прозорості. Публічна адміністрація повинна функціонувати та здійснювати свою діяльність таким чином, щоб самі процеси, а згодом і результати такої діяльності були повністю доступними для ознайомлення для приватних осіб. Це можна зробити шляхом інформування суб'єктами публічного адміністрування населення через засоби масової інформації, офіційні веб-сайти, інформаційні стенди тощо.

Яскравим прикладом реалізації принципу прозорості функціонування публічної адміністрації є скляні поліцейські дільниці. Подібне зустрічається також в Україні, хоча і дуже рідко. Відповідним прикладом є також запроваджена під час виборів народних депутатів України 28 жовтня 2012 р. система відеоспостереження, відеозапису і трансляції зображення, яка дозволяла приватним особам у режимі приватного часу спостерігати за процесом організації голосування [6].

Важливим є той факт, що у демократичних країнах саме прозорість влади разом із

публічністю є головними факторами запобігання корупції. Під відкритістю та прозорістю розуміється така якість політичної влади, яка забезпечує наявність у системі політичних відносин широких каналів взаємопроникнення для всього спектра соціальних, економічних, політичних сил. Відкрита влада стає підзвітною суспільству і прозорою в організації діяльності свого бюрократичного апарату [3].

На національному рівні принцип прозорості закріплюється Законом України «Про доступ до публічної інформації», Законом України «Про звернення громадян», Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади» та низкою інших нормативно-правових актів.

Важливим фактором прозорості діяльності державної влади також є залучення громадян до законотворчості. Одним із основних принципів законотворчої діяльності, її стрижневим елементом, що є узагальнюючим відображенням її змісту, забезпечує її єдність та реалізацію, вказує на тенденції розвитку у майбутньому, слугує орієнтиром, є принцип гласності, який передбачає участь громадян у розробці законопроектів, відкриті для громадськості, вільне та цільове обговорення проектів законодавчих актів, інформування про них населення [5, с. 26–27].

3. Принцип підзвітності (відповідальності). Підзвітність – це механізм, за допомогою якого досягається баланс владних повноважень органу влади і покладеної на неї відповідальності. Підзвітність означає, що наділені владними повноваженнями і відповідальністю органи влади зобов'язані аргументовано доповідати й обговорювати результати своєї діяльності з громадою, тобто вони є підзвітними перед приватними особами [7].

Необхідність розбудови відносин підзвітності впливає безпосередньо з Конституції України, де зазначено, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність (ч. 2 ст. 3). Отже, приватним особам має бути забезпечено право піддавати ретельній перевірці та контролю діяльність суб'єктів публічної адміністрації, а обов'язком самих органів публічної влади повинно бути визначено звітувати перед громадянами [6].

Принцип підзвітності досягає найвищої ефективності, коли включає в себе два

головних фактори: відповідальність (право висувати претензії та вимагати відповіді) і юридична забезпеченість (механізм застосування санкцій за відсутність реагування). Загалом реалізація принципу підзвітності досягається через інститути громадського контролю, діяльність тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій Верховної Ради України тощо.

4. Принцип ефективності. Проблема ефективності торкається усіх сфер, видів, форм, методів організації життєзабезпечення людини. Найбільшою мірою це властиве управлінню як діяльності, що здійснюється людьми, стосовно людей та виключно в інтересах людей. Від ступеня ефективності цієї діяльності безпосередньо залежить добробут людини.

Аналізуючи найбільш поширені трактування ефективності, можна дійти висновку, що ефективність управління – це результат, зіставлений із затратами на його досягнення (вони включають не лише прямі витрати на систему управління, а й витрати на реалізацію управлінських рішень).

Щоб визначити реальний результат управління та оцінити зумовлений ним ефект, насамперед, потрібно виділити критерії, на основі яких можна було б виміряти об'єктивізацію управління. Критерії ефективності становлять собою ознаки, сторони, прояви управління, аналізуючи які можна визначити рівень і якість управління, його відповідність потребам та інтересам суспільства [8].

Науковці виділяють три основних поняття ефективності державного управління: загальну соціальну ефективність державного управління; ефективність організації і функціонування суб'єктів державного управління; ефективність діяльності управлінських органів і посадових осіб [8].

Принцип ефективності спрямований на те, щоб усі дії чи рішення публічної адміністрації були своєчасними та забезпечували усі поставлені цілі, враховуючи попередній досвід [6].

5. Принцип неупередженості. Суб'єкти публічної адміністрації зобов'язані діяти об'єктивно, зважаючи тільки на обставини, що мають відношення до справи, вони забезпечують виконання своїх повноважень у нейтральний спосіб, незалежно від своїх вірувань та особистих інтересів [9].

Висновки. Отже, аналізуючи вищесказане, варто підкреслити, що принципи належного урядування повинні існувати системно. Це означає, що лише їх спільна дія може призвести до покращення та підвищення рівня публічного адміністрування. Якщо ж буде відбуватися недотримання хоча б одного із таких принципів, то виникатимуть прогалини та проблеми у відповідній сфері суспільних і державних відносин.

Введення в дію принципів належного урядування повинно супроводжуватися створенням збалансованого взаємозв'язку такого механізму, як «людина-суспільство-держава». Це пояснюється, насамперед, тим, що людина є найвищою соціальною цінністю, і тому будь-які нововведені принципи не повинні порушувати конституційні права людини, суперечити принципу верховенства права та гуманізму. Водночас потрібно розуміти, що людина є істотою суспільною, тому межі реалізації суб'єктивних прав окремої людини в жодному праві не можуть втручатися в межі реалізації прав іншої людини, а тим більше їх порушувати. Безпосередня роль в цьому механізмі належить державі.

Реалізація принципів належного урядування була б доречною на чотирьох основних рівнях: теоретичному, нормативно-правовому, інформаційному та «правоусвідомоченому». По-перше, наукова доктрина є важливою в тому плані, що хоча її складають суб'єктивні думки науковців та правників-практиків, проте це дає змогу найбільш якісно систематизувати знання у сфері публічного адміністрування, зокрема щодо можливих варіантів застосування керівних принципів в адміністративному праві. По-друге, нормативно-правовий рівень зумовлюється необхідністю законодавчого закріплення принципів належного урядування, що дисциплінуватиме суб'єктів публічної влади від порушень встановленими санкціями. По-третє, існує потреба інформування суб'єктів публічної влади, особливо державних службовців, про впровадження принципів належного урядування, розкриття їхньої сутності, механізму їх застосування у практичній діяльності. По-четверте, важливим фактором, що сприятиме вирішенню проблем у сфері публічного адміністрування, є правосвідомість. Суть полягає в суб'єктивному розумінні таких принципів та відношен-

ні до них кожного з нас, а не лише суб'єктів публічної влади. І дуже важливо, щоб таке розуміння повністю співпадало із початковою закладеною метою та цілями принципів належного урядування.

Список використаних джерел:

1. Козлов К. І. Політична модернізація: імплементація принципів **Good Governance**. *Теорія та практика державного управління*. 2010. № 4. С. 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tpdu_2010_4_22.pdf (Дата звернення: 05.09.2019).

2. Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л. Моделі публічного адміністрування (архетипова парадигма). *Публічне управління: теорія та практика. Спец. випуск*. 2015. С. 8–12.

3. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Pidruchnuiky_NADU/5d5407e7-f2ef-4ec4-8f8a-42c075c9ffc9.pdf (Дата звернення: 05.09.2019).

4. Красильников Д. Г., Свинцева О. В., Троицкая Е. А. Современные западные управленческие модели: синтез **New Public Management** и **Good Governance**. *Ars Administrandi*. 2014. № 2. С. 45–62. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennye-zapadnye-upravlencheskie-modeli-sintez-new-public-management-i-good-governance> (Дата звернення: 05.09.2019).

5. Терлецька І. С. Принципи законопроектів у системі загально правових принципів як головний фактор ефективності вітчизняної законотворчості. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. №3. С. 22–29.

6. Мельник Р. С., Мосьондз С. О. Адміністративне право України (у схемах та коментарях): навч. посіб./ за ред. Р. С. Мельника. 2-ге вид., перероб. і доповн. Київ: Юрінком Інтер; Буква Закону, 2019. 344 с.

7. Таран В. Програма Ради Європи «Посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування в Україні». URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Principle-12.-Accountability_V.Taran_.pdf (Дата звернення: 05.09.2019).

8. Нагаєв В. М. Публічне адміністрування: електронний навчальний посібник. Х.: ХНАУ, 2018. 278 с. URL: http://dspace.knau.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/1076/1/%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%A0_%D0%9F%D0%9E%D0%A1%D0%98%D0%91_%D0%9F%D0%A3%D0%91%D0%9B_%D0%90%D0%94%D0%9C_2018_.PDF (Дата звернення: 05.09.2019).

9. Грищенко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А., Задирака Н. Ю., Бевзенко В. М. та ін. Загальне адміністративне право: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

References:

1. Kozlov, K. I. (2010). Politychna modernizatsiia: implementatsiia pryntsyviv Good Governance. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, 4, 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tpdu_2010_4_22.pdf (Last accessed: 05.09.2019) [in Ukrainian].

2. Amosov, O. Yu., Havkalova, N. L. (2015). Modeli publicnoho administruvannia (arkhetypova paradyhma). *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka, Spets. Vypusk*, 8–12 [in Ukrainian].

3. *Derzhavne upravlinnia: u 2 t., T. 1 / Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy; red. kol.: Kovbasiuk, Yu. V. (holova), Vashchenko, K. O. (zast. holovy), Surmin, Yu. P. (zast. holovy) [ta in.]*. (2012). K.: Dnipropetrovsk: NADU. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Pidruchnuiky_NADU/5d5407e7-f2ef-4ec4-8f8a-42c075c9ffc9.pdf (Last accessed: 05.09.2019) [in Ukrainian].

4. Krasyl'nykov, D. H., Svyntseva, O. V., Troytskaia, E. A. (2014). Sovremennye zapadnye upravlencheskiye modely: sintez New Public Management i Good Governance. *Ars Administrandi*, 2, 45–62. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennye-zapadnye-upravlencheskie-modeli-sintez-new-public-management-i-good-governance> (Last accessed: 05.09.2019) [in Russian].

5. Terletska, I. S. (2010). Pryntsyvy zakonoproektuvannia v systemi zahalno pravovykh pryntsyviv yak holovnyi faktor efektyvnosti vitchyznianoï zakonotvorchosti. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 3, 22–29 [in Ukrainian].

6. Melnyk, R. S., Mosondz, S. O. (2019). *Administratyvne pravo Ukrainy (u skhemakh ta komentariakh) / za red. R. S. Melnyka*. 2-he vyd., pererob. i dopovn. Kyiv: Yurinkom Inter; Bukva Zakonu [in Ukrainian].

7. Taran, V. *Prohrama Rady Yevropy «Posylennia instytutsiinoï spromozhnosti orhaniv mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini»*. URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Principle-12.-Accountability_V.Taran.pdf (Last accessed: 05.09.2019) [in Ukrainian].

8. Nahaiev, V. M. (2018). *Publichne administruvannia: elektronnyi navchalnyi posibnyk*. Kh.: KhNAU. (Last accessed: 05.09.2019) [in Ukrainian].

9. Hryshchenko, I. S., Melnyk, R. S., Pukhtetska, A. A., Zadyraka, N. Yu., Bevzenko, V. M. ta in. (2015). *Zahalne administratyvne pravo*. K.: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15 жовтня 2019 р.